

Ървин Д. Ялом - „Мама и смисълът на живота“

Сумрак. Навярно умирам. Зловещи сенки заобикалят леглото: електрокардиографи, кислородни бутилки, системи за вливане, преплетени маркучета – червата на смъртта. Затварям очи и тъмата ме обгръща.

И тогава, изведнъж, скачам от леглото и от задушната болнична стая се пренасям под жаркото слънце в лунапарка „Глен Ехо“, където преди десетилетия прекарвах летните недели. Чувам музиката от карусела. Вдъхвам лепкавия карамелен аромат на пуканките и ябълките на клечка. Вървя уверено напред, не се спирам нито пред сергията с леден крем „Полярна мечка“, нито пред блъскащите се колички и виенското колело, а направо се подреждам на опашката пред будката на влакчето на ужасите. Купувам си билет, изчаквам следващата кабинка и тя спира, дрънчейки, пред мен. Сядам, спускам обезопасяващата преграда и се оглеждам за последно. И там, сред малката групичка зяпачи, я зървам.

Помахвам ѝ с две ръце и закрещявам силно: „Мамо! Мамо!“. В този миг кабинката се люшва към вратите на тунела, те се отварят и зейва черна паст. Отдръпвам се, свивам се на седалката и миг преди мракът да ме погълне, извиквам отново: „Мамо! Как се справих, мамо?“.

* * *

Вдигам глава от възглавницата, мъчейки се да прогоня съня, но думите, заседнали в гърлото ми, напират навън: „Как се справих, мамо? Мамо, как се справих?“.

Мама обаче е в гроба. Преди десет години я заровихме вкочанена в обикновен чамов ковчег в едно гробище в Анакостия край Вашингтон. Какво ли е останало от нея? Само костите сигурно. Микробите отдавна са оглозгали плътта. Може да са се запазили няколко кичура изтъняла сива коса и в краищата на големите кости, бедрото и пищяла все още да се държат тук-там лъскави жилки хрущял. А, и пръстенът. Някъде сред праха от разпадналите се кости трябва да лежи тънката, изящно украсена сребърна халка, купена от татко от Хестър Стрийт малко след като са пристигнали в Ню Йорк в трюма на претърпан кораб от руското си селце в другия край на света.

Да, вече я няма. Десет години минаха. Отдавна е изгнила. Останали са само някой косъм, хрущяли, шепя кокали и сребърна филигранна халка. И образът ѝ, спотайващ се в спомените и сънищата ми.

Защо помахвах на мама в съня си? От дете не съм ѝ махал. Кога ли е било за последно? Може би онзи следобед преди повече от половин век, когато бях на осем и тя ме заведе в кварталното кино „Силван“, близо до бакалията на баща ми. Макар че салонът беше полупразен, мама се разположи до един от кварталните побойници, с една година по-голям от мен.

– Мястото е заето, госпожо – изръмжа той.

– Да бе, заето! – изсумтя мама презрително, настанявайки се удобно.

После подхвърли на висок глас:

– Вчерашен келеш, тръгнал места да пази!

Идеше ми да потъна в керемиденокафявата плюшена седалка. По-късно, когато светлините угаснаха, посъбрах смелост и бавно обърнах глава. Онзи седеше няколко реда зад нас с приятеля си. И не, нямаше никакво съмнение, гледаха ме мрачно и ме сочеха с пръст. Единият размаха заплашително юмрук и прошепна: „Ще видиш после!“.

Така мама ми опропасти ходенето в кино „Силван“. То вече беше вражеска територия. Не можех да припаря там, особено през деня. Ако исках да не изпусна някой епизод от поредиците, които прожектираха в събота – „Бък Роджърс“, „Батман“, „Зеленият

стършел“, „Фантомът“ – трябваше да влизам в салона след началото, да си намеря място в тъмното, някъде в дъното, близо до вратата, и да си тръгвам, преди да светнат лампите. В махалата нямаше по-страшно нещо от това, да те набият. Не беше кой знае какво да ти шибнат един, да те халосат в брадичката – на всеки може да се случи. Както и да те ударят, да те ритнат, да те подсекат отзад. Но да те набият – о, боже мой! Как се изтрива такова петно? Какво остава от теб? Излизаш от играта, до края на живота си носиш дамгата „него го набиха“.

И защо помахих на мама? Защо ѝ помахих сега, след като в продължение на години живяхме с нея в условията на неизменна враждебност? Тя беше суетна, властна, нахално любопитна, подозрителна, злобна, инатлива и смайващо неграмотна (но интелигентна, това дори и аз го виждах). Не помня нито един случай да ми е било приятно с нея. Нито веднъж не изпитах гордост, нито веднъж не ми мина през ума мисълта „Радвам се, че тя ми е майка“. Езикът ѝ беше като камшик и шибаше злостно всички наред, единственото изключение бяха баща ми и сестра ми.

Аз обичах леля Хана, сестрата на татко. Харесвах нейната благост, топлотата ѝ, нейните печени на скара наденички, обвити в хрупкави резенчета шпек, несравнимия ѝ шрудел (рецептата завинаги ще остане тайна за мен, тъй като синът ѝ отказва да ми я изпрати, но това е друга история). Най-вече обичах да ходя при леля Хана в неделя. Това беше почивният ден на нейното магазинче в Нейви Ярд, Вашингтон, и тя ми позволяваше по цял следобед да играя безплатно на пинбола. Нито веднъж не ми се скара, задето подпъхвах нагънати хартийки под предните крачета на машината, за да забавя спускането на топчето и така да отбележа по-висок резултат. Нескритото ми обожание към леля Хана предизвикваше злобни нападки от страна на мама. Мама си имаше готов поменик с недостатъците на зълва си: колко е бедна, не обича да работи в магазина, не е практична, мъжът ѝ е глупак, няма и капчица достойнство и винаги приема подаяния.

Английският ѝ беше кошмарен, говореше със силен акцент и често използваше думи на идиш. Никога не идваше в училище, нито за тържествата, нито на родителските срещи. И слава богу! Настръхвах при мисълта, че приятелите ми ще я видят. Постоянно се карахме, опълчвах ѝ се, крещях ѝ, избягвах я и накрая, като юноша, съвсем спрях да ѝ говоря.

Голямата загадка на детството ми беше защо я търпи татко. В паметта ми са се запечатали прекрасни мигове от неделните утрини, двамата с него играем шах, той весело припява на някоя руска или еврейска песен, пусната на грамофона, и поклаща глава в такт с мелодията. Но рано или късно, гласът на мама разтреперваше утринния въздух от горния етаж: „Gevalt, Gevalt, престанете вече! Vay iz mir, стига с тази музика, стига с този шум!“. И без дума да каже, татко ставаше, спираше грамофона и продължавахме да играем в тишина. Колко пъти съм се молил: „Хайде, поне веднъж ѝ дай да се разбере!“.

Защо ѝ помахих? И защо сега, в заника на живота ми, я попитах: „Как се справих, мамо?“. Нима е възможно – от това направо ми прилошава – целият ми живот да е бил подчинен на желанието да отговоря на очакванията на тази жалка женица? Откакто се помня, съм се стремил да избягам, да надскоча миналото – еврейското селце нейде в Русия, пътуването в трюма на кораба, гетото, талита, молитвите, черния габардин, бакалията. Цял живот съм търсел свобода и развитие. Нима накрая ще се окаже, че не съм успял да оставя зад гърба си нито миналото, нито майка си?

Как завиждах на приятелите ми, чиито красиви и великодушни майки ги подкрепяха и разбираха. И колко е странно, че сега тези мои приятели не поддържат връзка с майките си, не им се обаждат, не им ходят на гости, не ги сънуват, дори не се сещат за тях толкова често. А аз трябва да гоня мама от ума си по няколко пъти на ден и макар

че са минали десет години от смъртта ѝ, пак несъзнателно протягам ръка към телефона да ѝ се обадя.

О, мога да му дам съвсем разумно обяснение. Чел съм лекции по този въпрос. Обяснявам на пациентите ми, че на малтретираните деца често е трудно да превъзмогнат ненормалните си семейства, докато тези с добри, обичащи ги родители, се отделят много по-безпроблемно. Все пак нали точно това е задачата на добрия родител – да помогне на детето си да напусне дома.

Разбирам го, но не ми харесва. Не ми харесва мама да ми се явява всеки ден. Не ми е приятно, че така се е настанила в глъбините на съзнанието ми, че няма как да я изкарам от там. И най-вече не ми е приятно, че в края на живота ми се чувствам длъжен да попитам „Как се справих, мамо?“.

Сещам се за големия ѝ мек фотьойл в старческия дом във Вашингтон. Препречваше входа на стаята ѝ, от двете му страни стояха като часови масички, отрупани с поне по един екземпляр от всяко мое произведение. Купчините от над десет книги и още два пъти по толкова преводни издания се клатушкаха, сякаш всеки момент ще се срутят. Нужен е само един лек трус, мислех си, и тя ще се окаже погребана под книгите на сина си.

При всяко мое посещение я заварвах на този фотьойл с две-три от книгите ми в скута си. Държеше ги, вдъхваше миризмата им, милваше ги, какво ли не ги правеше, само не ги четеше. Зрението ѝ не позволяваше. Но и преди очите ѝ да се замъглят, тя пак нямаше да ги разбере, единственото ѝ образование беше краткият курс за получаване на американско гражданство.

Аз съм писател. Майка ми не може да чете. И въпреки това аз търся от нея отговор на въпроса за стойността на сътвореното от мен. И как ще я измери? По миризмата, по тежестта на книгите? По кориците, по лъскавите като дъната на тефлонови тигани обложки? Та тя така и не позна старателните ми изследвания, приливите на вдъхновение, придирчивото търсене на точната дума, на бягащия елегантен изказ. Какъв е смисълът на живота? Смисълът на моя живот? Олюляващите се по масата на мама купчини книги са пълни с претенциозни отговори на този въпрос. „Ние сме търсещи смисъла създания – писал съм, – които трябва да се справят с неудобството, че са захвърлени във вселена, която сама по себе си няма никакъв смисъл.“ И за да избегнем nihilизма, обяснявах аз, си поставяме двойка задача. Първо си измисляме или откриваме осмислящо живота начинание, което да е достатъчно солидно, че да оправдава живота. А след това трябва да се накараме да забравим, че сме го измислили, и да се убедим, че не сме го измислили, а сме го открили, че то си съществува независимо от нас.

Макар да се преструвам, че приемам по еднакъв начин различните решения на въпроса за смисъла, тайно ги разпределям по стълбицата на бронзови, сребърни и златни. Някои хора са водени от стремеж за победа и отмъщение; други, оплетени в мрежите на отчаянието, мечтаят само за покой, разлъка и бягство от болката; трети отдават живота си на успеха, богатството, властта, истината; четвърти дирят надхвърляне на егото и се посвещават на кауза или на друго създание, било то любим човек или някое божество; пети намират смисъла в това, да служат, да се себеосъществяват или да творят. Изкуството ни е нужно, твърди Ницше, за да не ни убие истината. Затова аз смятам творчеството за златната пътека и превърнах целия си живот, всичко преживяно и бленувано в димящо торище, от което се мъча да измайсторя нещо ново и красиво.

Но сънят ми казва друго. Той твърди, че съм посветил живота си на съвсем друга цел – спечелването на одобрението на мъртвата ми майка.

Това съновно обвинение е силно, твърде силно, за да не му обърне човек внимание, твърде обезпокоително, за да го забрави. Опитът ми обаче сочи, че сънищата не са нито

неразгадаеми, нито неподдаващи се на промяна. През по-голямата част от живота си съм се занимавал със сънища. Научил съм се да ги покорявам, да ги разлишвам и съшивам наново. Зная как да изтръгна тайните им. И затова отпускам глава на възглавницата и унасяйки се, превъртам ролката на съня обратно към влакчето на ужасите.